

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Вяра Кюрова

за дисертационен труд за присъждане на образователно-научна степен „доктор“ по научна специалност „Икономика и управление (индустрия)“, професионално направление 3.7. Администрация и управление, на тема: „Иновациите като фактор за повишаване на конкурентоспособността на малките и средни предприятия“, разработен от докторант в редовна форма на обучение

Радостина Емилова Юлева - Чучулайна

Рецензията е изготвена съгласно заповед на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски“ № 3160/16.12.2021 г.

I. Общо представяне на докторанта

Радостина Юлева - Чучулайна завършва бакалавърска степен по специалността „Стопанско управление“ през 2017 г. и магистърска степен по специалността „Бизнес администрация“ през 2018 г. в ЮЗУ „Неофит Рилски“ Благоевград. От 2018 г. тя е докторант в редовна форма на обучение по научната специалност „Икономика и управление (индустрия)“ в катедра „Мениджмънт и маркетинг“ на Стопанския факултет при ЮЗУ “Н. Рилски”- Благоевград.

Радостина Юлева - Чучулайна има богат практически опит в административната работа на различни равнища в управлението. Понастоящем тя е мениджър на „Джой-2018“, гр. Банско. Кандидатката има и преподавателски опит в областта на мениджмънта и маркетинга. От септември 2020 г. е хоноруван преподавател в катедра „Мениджмънт и маркетинг“ на ЮЗУ „Неофит Рилски“.

II. Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд е в обем от 310 стандартни страници текст, в които са включени 52 таблици (от които 32 в основния текст и 20 в Приложенията към дисертацията) и 80 фигури.

Посочени са 218 източника, от които 149 са на кирилица и 69 на латиница.

Използваната литература е достатъчно разнообразна и коректно фокусирана към изследвания научен проблем, което за един млад изследовател е много положителна черта. Използвани са и резултати от проведено от автора собствено анкетно проучване. Богатият набор от литературни източници и друга информация е предпоставка за доброто разработване на проблема.

Разработката е правилно структурирана и балансирана - включва увод, обосноваващ актуалността и значимостта на темата на изследването, три глави, заключение, списък на литературните източници и приложения.

Стилът на изложението е стегнат, прецизен и релевантен на изследваната проблематика, като текста е написан на разбираем научен език. Дисертацията е много добре оформена и подредена, вкл. таблиците, фигурите и т.н.

Дисертационният труд е посветен на актуален и значим за обществено-икономическата практика проблем.

Открити са задължителните атрибути за дисертационно изследване - обект, предмет, основна научна теза, изследователска целта и задачи. В структурно отношение дисертационния труд е логически издържан. **Изследователската теза** е правилно определена – тя гласи, че иновациите имат голяма роля за повишаването на конкурентоспособността и конкурентните предимства на малките и средни предприятия, а това поражда необходимостта мениджърите да прилагат стратегии за увеличаване на иновационната активност на основата на дигитализация. Обектът и предметът на дисертационния труд са ясно и коректно дефинирани. Като **обект на изследването** се определят проблемите, свързани с иновационната активност и конкурентоспособността на малките и средни предприятия в България. Неговият **предмет** е ролята на иновациите за повишаването на конкурентоспособността в сектора на малките и средни предприятия.

Целта на изследването е да се установи връзката между иновациите и конкурентоспособността в сектора на малките и средни предприятия, да се изследва и оцени влиянието на иновационната активност върху конкурентоспособността на малките и средни предприятия и да се предложи модел за повишаване на конкурентоспособността чрез увеличаване на иновационната активност на основата на дигитализация. Формулирани са 5 основни изследователски задачи, които са правилно определени, като тяхното решаване би позволило реализирането на поставената цел.

Използваният инструментариум е адекватен на проблематиката, базиран на метод на сравнението, метод на анализ и синтез, метод на наблюдението, контент

анализ, табличен и графичен метод, анкетен метод, методи за установяване на зависимости - регресионен и корелационен анализи. Използвани са достатъчни по обем и обхват източници на проучването. Ясно и конкретно са посочени ограниченията по място, време, методология и обхват на изследването. За провеждането му е разработена собствена методика за анализ и оценка на влиянието на иновациите и иновационната активност върху конкурентоспособността на малките и средни предприятия. Предложен е и модел за повишаване на конкурентоспособността на малките и средни предприятия чрез повишаване на иновационната активност на основата на дигитализацията.

III. Оценка на съдържанието и основните резултати на дисертационния труд

Като цяло дисертационният труд се отличава с прецизност, логическа последователност, задълбоченост на изследването и стремеж да се разглеждат проблемите в комплекс, в тяхната взаимна връзка и зависимост.

Въведението задълбочено и аргументирано разкрива актуалността на темата на дисертационния труд.

Първа глава на дисертацията поставя на разглеждане спецификата на иновациите и иновационната активност на МСП, като е направена характеристика с акцент върху тяхната същност и особености. Особено важен аспект в разработката е изясняването на теоретичните подходи при изследване на иновациите и иновационната дейност. Направен е преглед на литературни източници, открити са съществени становища на водещи български и чужди автори. Правилно е обърнато специално внимание на класификацията на иновациите. Специален параграф е посветен на иновационната активност на малките и средните предприятия. Изяснени са особеностите на иновационния процес.

Втора глава е посветена на теоретичните проблеми на конкуренцията и конкурентоспособността на малките и средните предприятия. От изложението е видно, че докторантът познава задълбочено въпросите, попадащи в предметното поле на конкуренцията и конкурентоспособността. Правилно е започнато с параграф, посветен на изясняването на конкуренцията и конкурентоспособността. Логично в изложението се разглежда същността на конкуренцията и конкурентоспособността. Специално внимание е отделено на факторите, влияещи върху конкурентоспособността. Следващият параграф във втора глава е посветен на много съществен въпрос, свързан с конкурентните предимства и конкурентните стратегии на предприятието. В трети

параграф на тази глава от съдържателна гледна точка е поставено на разглеждане влиянието на иновациите за повишаване на конкурентоспособността на малките и средни предприятия.

Трета глава поставя акцента върху емпирично изследване. Правилно е започнато с характеристика на малките и средни предприятия. Логично следва изложението посветено на използваната за целите на анализа методология. Като най-подходящи методи за изследване са определени моделът на Портър, анкетен метод и методите на анализа и синтеза. В трети параграф на тази глава е направена оценка на иновационната активност на МСП за повишаване на тяхната конкурентоспособност. Чрез анкетно проучване се постига получаване на качествена оценка относно мненията на мениджърите на малките и средни предприятия. За целите на изследването е разработена авторска анкетна карта, проучваща мнението на респондентите. Анкетното проучване е извършено в периода януари 2016 - декември 2020 г. В следващият параграф на трета глава се акцентира върху дигитализацията на малките и средни предприятия в България. Като особено ценни резултати, имащи приносно значение може да се определят проучените малки и средни предприятия относно влиянието на дигитализацията върху тях. В последният параграф от тази глава е разработен модел за повишаване на конкурентоспособността на чрез увеличаване на иновационната активност на основата на дигитализация.

В **заклучението** на дисертационния труд е направено обобщение на резултатите от направеното в дисертационния труд научно изследване и препоръките за използване на получените резултати в дейността на малките и средни предприятия в България, формулирани са основните изводи и са определени насоките за допълнителни и бъдещи изследвания в разглежданата предметна област.

IV. Оценка на научните и практически резултати и приноси на дисертационния труд

Рецензията на дисертационен труд представлява самостоятелно научно-практическо изследване, актуално и значимо за управленската теория и практика. Дисертационният труд притежава безспорни научни достойнства. Докторантът е формулирал 5 приноса, които разкриват направеното в дисертационния труд. Приемам ги изцяло. Основните научни и научно - приложни приноси са определени правилно и точно разкриват постигнатите научни и приложни резултати. Те са дело на самостоятелни и целенасочени научни търсения и доразвиват в теоретичен и практичен

аспект съществуващото научно познание в сферата на иновациите и конкурентоспособността на малките и средни предприятия.

Считам, че като важен теоретичен принос следва да се отбележи критичното изследване, систематизирането и обобщаването на теоретичните възгледи по отношение на иновациите и конкурентоспособността на малките и средни предприятия и идентифицираните на тази основа взаимовръзки между двете понятия.

Съществено значение както от теоретична, така и от приложна гледна точка има допълването на научното познание относно методологията за изследване на влиянието на иновациите и иновационната активност върху конкурентоспособността на малките и средни предприятия.

Като значим принос може да се разглежда установеното ниво на дигитализация на малките и средни предприятия в България и връзката между дигитализацията, иновациите и иновационната активност на малките и средни предприятия.

Съществен приносен характер с научно-приложно значение имат и: направените, на база резултатите от анкетното проучване, анализи и оценки; разработеният модел за повишаване на конкурентоспособността на малките и средни предприятия чрез повишаване на иновационната активност на основата на дигитализацията.

V. Публикации, свързани с дисертационния труд

Резултатите от разработваните в дисертационния труд проблеми са представени в 8 публикации, което е предпоставка за осигуряването на тяхната известност сред научната общност. Броят на публикациите и участието на дисертанта в тях изпълняват националните минимални критерии за придобиване на образователната и научна степен „доктор“.

VI. Автореферат и справка за приносите

Разработеният автореферат отговаря на изискванията и съответства точно на съдържанието на дисертационния труд. Справката за приносите отразява конкретните постигнати научни и приложни резултати.

VII. Въпроси, критични бележки и препоръки

Към докторантката могат да бъдат отправени някои бележки и препоръки, които не омаловажават достойнствата на изследването. Би могло да се направи по-ясно и категорично подчертаване на собственото мнение по разглежданите теоретични проблеми. Позволявам си по-скоро като препоръка за бъдещата работа на докторантката да предложа – в бъдещите си изследвания да разшири обхвата на количествените методи, които при наличието на различни пакети от програмни продукти ще обогатят аналитичните резултати.

Бих желала да поставя следните уточняващи въпроси:

1. В своето изследване авторката установява, че един от основните проблеми, пред които са изправени малките и средни предприятия е ниското ниво на дигитализация. Как българските МСП могат да преодолеят този проблем?

2. Как ситуацията свързана с Ковид-19 ще повлияе върху иновационната активност и конкурентоспособността на МСП?

VIII. Заключение

В заключение считам, че представеният за защита дисертационен труд е сериозен изследователски труд, който заслужава висока оценка. Той съответства на изискванията за присъждане на образователната и научна степен “доктор”. Имайки предвид научните приноси, задълбочените изследвания, високото качество и научно-приложната значимост на дисертационния труд изразявам своето положително становище и **предлагам на почитаемото научно жури да вземе решение за присъждане на образователната и научна степен “доктор” по докторска програма “Икономика и управление (индустрия)” към професионално направление 3.7. „Администрация и управление“ на Радостина Емилова Юлева - Чучулайна.**

17.01.2022 г.

Благоевград

Член на научното жури:

(доц. д-р В. Кюрова)

SCIENTIFIC OPINION

by Assoc. Prof. Vyara Kyurova, PhD

for dissertation for awarding the educational-scientific degree "Doctor" in the scientific specialty "Economics and Management (Industry)", professional field 3.7. Administration and management, on the topic: "Innovation as a factor in increasing the competitiveness of small and medium enterprises", developed by a PhD student in full-time form

Radostina Emilova Yuleva – Chuchulayna

The review was prepared according to the order of the Rector of SWU "Neofit Rilski" № 3160/16.12.2021.

I. General presentation of the doctoral student

Radostina Yuleva - Chuchulayna graduated with a bachelor's degree in Business Administration in 2017 and a master's degree in Business Administration in 2018 at SWU "Neofit Rilski" Blagoevgrad. Since 2018 she has been a PhD student in full-time education in the scientific specialty "Economics and Management (Industry)" in the Department of Management and Marketing at the Faculty of Economics at SWU "N. Rilski" - Blagoevgrad.

Radostina Yuleva - Chuchulayna has extensive practical experience in administrative work at various levels of government. She is currently the manager of "Joy-2018", Bansko. The candidate also has teaching experience in the field of management and marketing. Since September 2020 she has been a part-time lecturer in the Department of Management and Marketing at SWU "Neofit Rilski".

II. General characteristics of the dissertation

The dissertation consists of 310 standard pages of text, which includes 52 tables (of which 32 in the main text and 20 in the Appendices to the dissertation) and 80 figures.

218 sources are indicated, of which 149 are in Cyrillic and 69 in Latin. The literature used is sufficiently diverse and correctly focused on the researched scientific problem, which

is a very positive feature for a young researcher. The results of the author's own survey were also used. The rich set of literature sources and other information is a prerequisite for the good development of the problem.

The development is properly structured and balanced - it includes an introduction justifying the relevance and importance of the research topic, three chapters, a conclusion, a list of references and appendices.

The style of the exposition is concise, precise and relevant to the researched issues, as the text is written in understandable scientific language. The dissertation is very well designed and arranged, incl. tables, figures, etc.

The dissertation is dedicated to a problem that is topical and important for the socio-economic practice.

The obligatory attributes for dissertation research are highlighted - object, subject, main scientific thesis, research goal and tasks. Structurally, the dissertation is logically sound. The **research thesis** is correctly defined - it states that innovation plays a major role in increasing the competitiveness and competitive advantages of small and medium enterprises, and this raises the need for managers to implement strategies to increase innovation activity based on digitalization. The object and the subject of the dissertation are clearly and correctly defined. The **object of the research** is the problems related to the innovation activity and the competitiveness of the small and medium enterprises in Bulgaria. Its **subject** is the role of innovation in increasing the competitiveness of the SME sector.

The **aim of the study** is to establish the relationship between innovation and competitiveness in the SME sector, to study and evaluate the impact of innovation activity on the competitiveness of small and medium enterprises and to propose a model for increasing competitiveness by increasing innovation activity based on digitalization. 5 main research tasks have been formulated, which have been correctly defined, and their solution would allow the realization of the set goal.

The tools used are adequate to the issues, based on the method of comparison, method of analysis and synthesis, method of observation, content analysis, tabular and graphical method, survey method, methods for establishing dependencies - regression and correlation analysis. Sufficient sources of research have been used in terms of volume and scope. The limitations on the place, time, methodology and scope of the research are clearly and specifically stated. To conduct it, we have developed our own methodology for analysis and assessment of the impact of innovation and innovation activity on the competitiveness of small and medium enterprises. A model for increasing the competitiveness of small and

medium enterprises by increasing innovation activity on the basis of digitalization is also proposed.

III. Evaluation of the content and main results of the dissertation

In general, the dissertation is characterized by precision, logical consistency, depth of research and the desire to consider the problems in a complex, in their interrelation and dependence.

The **introduction** thoroughly and argumentatively reveals the relevance of the topic of the dissertation.

The first chapter of the dissertation examines the specifics of innovation and innovation activity of SMEs, making a feature with an emphasis on their nature and features. A particularly important aspect in the development is the clarification of the theoretical approaches in the study of innovation and innovation activity. A review of literary sources has been made, significant opinions of leading bulgarian and foreign authors have been highlighted. Special attention is properly paid to the classification of innovations. A special section is dedicated to the innovation activity of small and medium enterprises. The peculiarities of the innovation process are clarified.

The second chapter is devoted to the theoretical problems of competition and the competitiveness of small and medium enterprises. It is evident from the exposition that the doctoral student is thoroughly acquainted with the issues falling within the subject field of competition and competitiveness. It rightly starts with a paragraph on clarifying competition and competitiveness. Logically, the presentation considers the essence of competition and competitiveness. Special attention is paid to the factors influencing competitiveness. The next paragraph in the second chapter is devoted to a very important issue related to the competitive advantages and competitive strategies of the enterprise. In the third paragraph of this chapter, from a substantive point of view, the impact of innovation on increasing the competitiveness of small and medium-sized enterprises is considered.

The third chapter focuses on empirical research. It is right to start with a description of small and medium enterprises. Logically follows the exposition dedicated to the methodology used for the purposes of the analysis. Porter's model, survey method and methods of analysis and synthesis were identified as the most appropriate research methods. The third paragraph of this chapter assesses the innovation activity of SMEs to increase their competitiveness. A questionnaire survey provides a qualitative assessment of the opinions of managers of small and medium enterprises. For the purposes of the research, an author's questionnaire was developed, surveying the opinion of the respondents. The survey was conducted in the period January 2016 - December 2020. The next paragraph of the third chapter focuses on the digitalization of small and

medium enterprises in Bulgaria. The surveyed small and medium-sized enterprises regarding the impact of digitalization on them can be identified as particularly valuable results of contributing importance. The last paragraph of this chapter develops a model for increasing competitiveness by increasing innovation activity based on digitalization.

In **the conclusion** of the dissertation the summary of the results of the research done in the dissertation and the recommendations for the use of the results obtained in the activities of small and medium enterprises in Bulgaria are made, the main conclusions are formulated and the guidelines for additional and future research are determined.

IV. Evaluation of scientific and practical results and contributions of the dissertation

The reviewed dissertation is an independent scientific-practical research, relevant and significant for management theory and practice. The dissertation has indisputable scientific merits. The doctoral student has formulated 5 contributions that reveal what was done in the dissertation. I accept them in full. The main scientific and applied scientific contributions are correctly identified and accurately reveal the achieved scientific and applied results. They are the work of independent and purposeful scientific research and further develop in theoretical and practical terms the existing scientific knowledge in the field of innovation and competitiveness of small and medium enterprises.

I believe that critical research, the systematization and generalization of theoretical views on innovation and the competitiveness of small and medium-sized enterprises and the interrelationships identified on this basis between the two concepts should be noted as important theoretical contributions.

Complementary scientific knowledge on the methodology for studying the impact of innovation and innovation activity on the competitiveness of small and medium-sized enterprises is essential from both a theoretical and an applied point of view.

The established level of digitalization of small and medium enterprises in Bulgaria and the relationship between digitalization, innovation and innovation activity of small and medium enterprises can be considered a significant contribution.

Significant contributing nature of scientific and applied importance are also: made, based on the results of the survey, analysis and evaluation; the developed model for increasing the competitiveness of small and medium enterprises by increasing the innovation activity on the basis of digitalization.

V. Publications related to the dissertation

The results of the problems developed in the dissertation are presented in 8 publications, which is a prerequisite for ensuring their popularity among the scientific community. The number of publications and the participation of the dissertation in them meet the national minimum criteria for obtaining the educational and scientific degree "Doctor".

VI. Abstract and reference to the contributions

The developed abstract meets the requirements and corresponds exactly to the content of the dissertation. The contribution report reflects the specific scientific and applied results achieved.

VII. Questions, critical remarks and recommendations

Some remarks and recommendations can be addressed to the doctoral student, which do not diminish the merits of the research. A clearer and more definite emphasis on one's own opinion on the theoretical issues under consideration could be made. Rather, as a recommendation for the future work of the doctoral student, I would like to suggest - in my future research to expand the scope of quantitative methods, which in the presence of different software packages will enrich the analytical results.

I would like to ask the following clarifying questions:

1. In her research, the author finds that one of the main problems facing small and medium-sized enterprises is the low level of digitalization. How can Bulgarian SMEs overcome this problem?

2. How will the Covid-19 situation affect the innovation activity and competitiveness of SMEs?

VIII. Conclusion

In conclusion, I believe that the dissertation presented for defense is a serious research work that deserves high praise. It meets the requirements for awarding the educational and scientific degree "Doctor". Considering the scientific contributions, in-depth research, high quality and scientific-applied significance of the dissertation, I express my positive opinion and **invite the esteemed scientific jury to decide on the award of the educational and scientific degree "Doctor" in the doctoral program "Economics and Management (Industry)" to professional field 3.7. "Administration and Management" by Radostina Emilova Yuleva - Chuchulayna.**

17.01.2022
Blagoevgrad

Member of the scientific jury:
(Assoc. Prof. Vyara Kyurova, PhD)